

Theatrum historiae 34 (2024)

DOI:10.46585/th.2024.34.03

Šlechta podunajské monarchie a bavorský Řád rytířů sv. Jiří. Příklad Eduarda III. Collalto e San Salvatore

Jan KOUMAR

Abstract: This article describes the history and rituals of the Bavarian Order of St. George as a member of the Austrian aristocracy, Eduard (Odoardo) III Collalto, experienced them in 1802–1803, when he entered the order and made his way through its ranks from a Knight through a Commander to the highest rank of the Grand Commander. It first describes the history of the order and then it continues to the history of the House of Collalto, after which it describes the ceremonies Count Eduard Collalto experienced. The possible reasons why the aristocrats of the Habsburg monarchy entered the order of the Bavarian Elector are also considered. In conclusion it offers two possible reasons why Count Collalto joined the order; the confirmation of his nobility, which the Order offered, and possible hesitation regarding serving the Austrian Emperor after Venice, where Count Collalto had started a promising career, had been annexed to the Austrian Empire in 1797.

Keywords: Collalto, Bavarian Order of St. George, Moravian Aristocracy of the 19th Century, Military Orders

Mezi privilegia aristokracie habsburské monarchie, rodové šlechty s bezvadným a starobyklým původem, patřilo počátkem 19. století – kromě práva užívat tituly, erby či práva na důchody, příjmy z nadací a místa v ústavech šlechtičen – členství v rytířských řádech. Pro aristokrata byly legitimaci společenského jedince nad rámec toho, co získal pouhým zrozením (a co vyjadřoval predikát *hochgeboren*, či rozlišení mezi *geboren* – zrozený a *geworfen* – tedy vržený, který aristokracie používala pro neurozené obyvatelstvo¹). Členka jednoho z nejvýznamnějších rodů první společnosti habsburské monarchie Marie Therese hraběnka Collalto vzpomínala na hodnosti a řády, které se urozeným vrstvám 19. století nabízely, s důrazem na nutnost dokonalého původu: „[...] pánové se stávali c. a k. komořtími, k čemuž se vyžadovalo 16 urozených předků. [...] Mnozí z aristokratických pánů se stávali čestnými rytíři Suverénního řádu Maltézských rytířů či Řádu Německých rytířů. Leckterý se též stal rytířem sv. Jiří, přičemž pro poslední

1 Brigitte HAMANN, *Bertha von Suttner – život pro mír*, Praha 2006, s. 14.

jmenovaný bylo třeba doložit tzv. „Gabel“, delší linii předků babičky. Jak sami vidíte, zdá se, že babička hraje vždy tu nejdůležitější roli a svým pravnoučatům často připraví nepřijemná překvapení.“² Poslední ze zmíněných řádů se však od předchozích lišil. Na rozdíl od Řádu maltézských rytířů (Johanitů) a Řádu německých rytířů (Panny Marie Jeruzalémské) byl Řád rytířů sv. Jiří státním vyznamenáním, řádem bavorského kurfiřtství (později království). Hraběnka Collalto se však nijak nemýlila, když tvrdila, že i do tohoto řádu rakouská šlechta vstupovala, jen z jejího rodu byli na počátku 19. století členy hned dva muži.³

Zatímco Řád maltézských rytířů a Řád německých rytířů je v českém prostředí ve spojitosti se šlechtou zmiňován pravidelně,⁴ u bavorského Řádu sv. Jiří tomu tak většinou není. To má jistě na svědomí fakt, že nešlo o řád působící na našem území, velmistrem byl bavorský kurfiřt a vztahy Bavorska s Rakouskem byly počátkem 19. století napjaté. I tak však řád lákal členy rodů habsburské monarchie, po roce 1871 v něm bylo jen příslušníků české šlechty více než šlechty polské a uherské.⁵ Mezi jeho členy tak kromě staré bavorské šlechty typu hrabat Castellů či Sandizellů nejdeme jména jako, Lobkovic, Šternberk, Schwarzenberg, Kinský ale i Nogarola, Walderdoff a Collalto. Poslednímu zmíněnému, prapradědečkovi hraběnky Marie Therese Collalto, se chce tento text věnovat jmenovitě. Hrabě Eduard (Odoardo) III. Collalto e San Salvatore⁶ totiž do řádu vstoupil 24. dubna 1802 jako řádový rytíř, o rok později, 24. dubna 1803 se stal jedním z řádových komturů a o další rok a půl později, 8. prosince 1803 pak jedním z osmnácti velkokomturů.⁷ Do řádu pak o třináct let později vstoupil i jeho mladší syn – na rozdíl od staršího syna, dědice fideikomisu knížete Antona Octaviana II. který o přijetí ani neusiloval – dne 21. dubna

2 Marie Therese COLLALTO, *Aus vorgangenen Zeiten*, Wien 1934, s. 29, Soukromý archiv Isabely Collalto-Croÿ Susegana.

3 Řád Zlatého rouna naopak nezmiňovala, snad proto, že v 19. století jeho nositelem žádný z Collaltů nebyl a v rodu se od jeho příchodu na Moravu vyskytli pouze dva jeho nositelé: od roku 1629 hrabě Rambaldo XIII. zvaný Veliký a od roku 1695 hrabě Antonio Francesco Collalto (viz Ivo KOLÁČNÝ, *Řády a vyznamenání habsburských monarchií*, Praha 2023, s. 77–83).

4 K oběma řádům viz např. Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006, s. 25–260 či Ivo KOLÁČNÝ, *Řády a vyznamenání*, s. 1–25, 34–41. K Maltézskému řádu např. Michal SKLENÁŘ, *Odznaky a heraldika maltézského řádu*, Ústí nad Orlicí 2016. K rytířským řádům obecně Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I. díl, Řády rytířské a křížovníci*, Praha 2022, s. 21–54, 73–96.

5 K tomu více viz Gerhard IMMLER, *Adelige aus Polen und dem Donauraum im bayerischen St. Georgs-Ritterorden*, in: Gisela Drossbach – Mark Hengerer, *Adel im östlichen Europa*, München 2021, s. 269–283.

6 Osobě hraběte jako sběratele a podporovatele umění se věnoval Zdeněk KAZLEPKA, *Ostrov italského vkusu: Umělecký mecenát Antonia Rambalda hraběte z Collalto a San Salvatore mezi Itálií, Vidní a Moravou v první polovině 18. století*, Brno 2011, s. 170–174. Jeho stavebními aktivitami na Moravě se pak zabývala Lenka KALÁBOVÁ, *Zámek Uherčice*, in: Michal Konečný (ed.), *Vitruvius Moravicus: neoklasicistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800*, Brno 2015, s. 86–99.

7 *Wappen-Kalender des Kgl. Bayerischen Haus-Ritter-Ordens vom Heiligen Georg*, München 1831.

1816 byl Johann Collalto přijat v hodnosti rytíře a hned pasován na komtura.⁸ Cílem textu je přiblížit historii a rituály řádu, dále pak i prozkoumat důvody, pro něž šlechta podunajské monarchie o vstup do něj mohla usilovat.

Historie bavorského řádu rytířů sv. Jiří

I když existují legendy o mnohem starším původu,⁹ bavorský Řád rytířů sv. Jiří mučedníka, ochránců Neposkvrněného početí Panny Marie (*Ordo Bavarico-electoralis equitum Sancti equitis et Martyris Georgii sub titulo Defensorum Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae*) byl založen bavorským kurfiřtem Karlem Albertem (1697–1745) v roce 1729. Určený byl výhradně katolickým šlechticům s nejlepším původem, který aspirant musel prokázat rodokmenem. Uchazeč musel být starší 21 let, měl mít za sebou alespoň roční soudní, politickou či vojenskou službu bavorskému kurfiřtovi (tu však bylo možné prominout) a 34 urozených předků v genealogickém stromu odevzdaném v latině či v němčině a/nebo 300 let nepřerušené linie šlechtických předků.¹⁰ Řád přijímal aspiranty především z německy mluvících zemí, schválen byl jako náboženská společnost 18. března 1728 papežskou bulou *Nihil aeque iucundum* Benedikta XIII., charakterem však šlo – podobně jako u maltéžského řádu – o exkluzivní aristokratickou společnost s duchovně charitativní činností.

Prvotním náboženským cílem bylo uctívání Panny Marie patronky Bavorska, řádová přísaha tak zahrnovala prohlášení ve víru v neposkvrněné početí Panny bez prvotního hříchu. Druhým cílem mělo být bližší svázání staré bavorské šlechty s dvorem Wittelsbachů a osobou kurfiřta,¹¹ bavorská šlechta měla totiž tvořit základnu řádu, i když od svého počátku nebylo členství omezeno pouze na ni. Původní myšlenkou bylo i udělení benefícia,¹² vzhledem k tomu, že by jej ale musel finančně zajistit sám hluboce zadlužený kurfiřt, k realizaci této myšlenky nikdy nedošlo. Třetím, veřejně již nevyhlašovaným cílem, bylo

8 Tamtéž, s. 1, 3–4.

9 Ernst von DESTOUCHES, *Geschichte des Königlich Bayerischen Haus-Ritter-Ordens vom Heiligen Georg nach urkundlichen Quellen des Ordensarchivs dargestellt*, Bamberg 1890, s. 1–3.

10 Instruction ad cujus praescriptum nobilitas candidatis ad illusterrimum Ordinem, Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA), G 169, karton 320, inv. č. 438. Linií předků musel uchazeč doložit v podobě genealogického stromu, který zmíněná hraběnka Collalto nazvala „Gabel“. Lobkowicz se plete, když tvrdí, že bylo potřeba dokládat pouhých 8 předků ze strany obou rodičů (viz František LOBKOWICZ, *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha 1995, s. 42), podobně se objevují tvrzení o nutnosti 16 či 24 předků.

11 Lorenz SEELIG, *Darstellung des Ordens und der Ordensmitglieder*, in: Bayerische Verwaltung der staatlichen Schloesser, Garten und Seen (ed.), *Der Bayerisch Hausritterorden vom Heiligen Georg 1729–1979*, Munich 1979, s. 52–54.

12 E. von DESTOUCHES, *Geschichte*, s. 9.

dohnat okolní panovníky. Bavorsko zůstávalo v 18. století jedinou zemí, kde kurfiřt vlastní rytířský řád neměl, konkurovat navíc bylo třeba prestižnímu Řádu Zlatého rouna, který uděloval císař Karel VI.¹³

Struktura řádu byla hierarchická, velmistrem mohl být vždy pouze vládnoucí kurfiřt (po roce 1806 bavorský král), velkopřevorem se zpravidla stával jeho nástupce, tři nižší stupně byly vyhrazeny šlechtě. Kurfiřtovi se tak dostávalo poct hned jako druhému po uctívaných světcích, Mnichov byl též v den svátku světce či Panny Marie svědkem oslav a procesí spojených se svatým patronem řádu, což nepochybně sloužilo k prezentaci zbožnosti Wittelsbachů.¹⁴ Šlechta do řádu vstupovala v pozici jednoho z dvaceti čtyř rytířů, následně mohlo dojít k pasování na jednoho z dvanácti komturů či jednoho z šesti velkokomturů. Pasování do vyšší hodnosti se dělo speciální milostí (*de grace*) velmistra, tedy bavorského kurfiřta či na základě mnoholeté služby a členství v řádu (*de justice*).¹⁵ Stanovené počty však dodržovány nebyly, v roce 1799 měl řád například 98 členů.¹⁶ Od roku 1741 mělo být vždy šest rytířů duchovních, v řádu tak byl biskup, probošt, dva děkanové a dva kaplani, místa děkanů však velmi často zůstávala vakantní. Kromě hodností měl řád i několik funkčních pozic, mezi nimiž se nacházel pokladník, ceremoniář a garderobiér, kterému pomáhal i vyšíváč.

Odznakem členství byl osmihrotý stříbrný maltézský kříž, v přední části s modrým a v zadní s červeným smaltováním s bílými okraji, ve středu odznaku byla na přední straně ikonka Panny Marie, na zadní straně pak sv. Jiří s drakem. Kříž visel na bílo modrém štítu, který držel v tlamě lev. Mezi jednotlivými rameny byla na lící straně písmena V. I. B. I. (*Virgini Immaculatae Bavaria Immaculata*) na rubu pak I. U. P. F. (*Iustus Ut Palma Florebit*). Rytíř nosil řádový odznak na stuze u krku, tamtéž jej měl na širší stuze komtur, velkokomtur jej však nosil zavěšený na řetězu složeném z 16 článků a nošeném kolem krku až k ramenům. Řádový oděv sestával z klobouku, meče a modrého sametového pláště. Řádová setkání probíhala 24. dubna na svátek sv. Jiří a 8. prosince na svátek Neposkvrněného početí Panny Marie, roční řádový poplatek činil ve dvacátých letech 19. století 66 zlatých.¹⁷ Na dny řádového setkání procházela Mnichovem procesí z Rezidence do kostela Matky Boží (*Frauenkirche*), v čele jel v kočáře sám kurfiřt, za ním

13 V Braniborsku byl od roku 1701 Řád Černé orlice, v Sasku pak d roku 1705 Řád Bílé orlice, falcký kurfiřt obnovil jako domácí řád roku 1708 Řád svatého Huberta, hannoverský kurfiřt měl pak jako král Velké Británie možnost udílet Podvazkový řád (viz G. IMMLER, *Adelige aus Polen*, s. 271).

14 K tomu více viz Ferdinand KRAMER, *Piety at Court: The Wittelsbach Electors in Eighteenth-Century Bavaria*, in: Michael Schaich (ed.), *Monarchy and Religion: The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe*, Oxford 2007, s. 283–316.

15 Gustav KNUSSERT, *Orden, Ehren-und Verdienst-Zeichen Denk-und Dienslallers-Zeichen in Bayern*, Munich 1876, s. 28.

16 E. von DESTOUCHES, *Geschichte*, s. 43.

17 MZA, G 169, karton 385, inv. č. 228, fol. 546–569.

pak na koních cválali členové řádu. Řádové ceremonie se zprvu konaly v sálu sv. Jiří v tzv. *Neufeste* mnichovské Rezidence,¹⁸ po jejím požáru v roce 1750 pak k jejich konání sloužila kaple Rezidence.

V počátcích existence řádu vznikly pokusy o spolupráci s mnohem starším Řádem maltézských rytířů, mladí řádoví rytíři byli vysíláni na Maltu za účelem vojenského a námořního výcviku, spolupráce však byla ukončena po roce 1733 kvůli bavorské účasti ve válce o polské následnictví (1733–1736). Spolupráce obou řádů se nicméně promítla do změny původního pravidla, že uchazeč o vstup nesmí být v době žádosti již členem žádného jiného rytířského řádu, po roce 1782 bylo proto členům Maltézského řádu umožněno vstupovat do bavorského Řádu sv. Jiří i naopak.¹⁹ Původní směřování řádu k vojenským dovednostem a výcviku se v průběhu 19. století změnilo v ideu charitativní práce a péči o chudé a nemocné, jež se projevovala především ve financování špitálů.

V roce 1799 se bavorským kurfiřtem a velmistrem řádu stal Maxmilián IV. Josef, povýšený v roce 1806 Napoleonem na bavorského krále, velkopřevorem byl od roku 1801 bavorský vévoda Karel Ludvík August, pozdější král Ludvík I. V druhém roce jeho vlády se ovšem řádové slavnosti nekonaly kvůli přítomnosti francouzských vojsk, jež měla v prosinci téhož roku vyhrát u Hohenlinden nad snahami druhé koalice zastavit rozpínání porevoluční Francie. Kurfiřt tehdy uprchl do Bayreuthu, zachránit se mu však povedlo řádové insignie. Obnovené slavnosti se konaly teprve v roce 1801 opět v Mnichově a o rok později do řádu vstoupil člen rakouské aristokracie, původem Ital, hrabě Eduard Collalto.

Eduard III. Collalto a jeho rod

Eduard Maria Kašpar Melchior Baltazar hrabě Collalto e San Salvatore (1747–1833) pocházel z rodu, jehož původ byl doložen do druhé poloviny 10. století, kdy se usadil v kopcovité krajině na řece Piavě poblíž Trevisa. Zde si tehdejší hrabata z Trevisa začala budovat pozemkové panství. Rambaldo III. Collalto se svou matkou Gislou založili v roce 1062 benediktinské opatství sv. Eustacha v Nervese (*Sant'Eustachio di Nervese*),²⁰ pravděpodobně před rokem 1110 vzniká hrad Collalto (doložen je ale písemně teprve roku 1138). Rambaldo VIII. postavil na svém panství okolo roku 1312 druhý z hradů: San Salvatore, stal se zároveň pánem v Credazzo.²¹ V roce 1481 panství Collaltů v souvislosti

18 E. von DESTOUCHES, *Geschichte*, s. 10–17.

19 Ke spolupráci obou řádů viz Thomas FRELLE, *Pacto confraternitas fraternitatis. The Confederation of the Knights of St John and the Knights of St George. An Overlooked Episode in the History of the Order of Malta*, Symposia Melitensia, 2013, vol. 9, s. 103–118.

20 MZA, G 169, karton 329, inv. č. 51, fol. 3l, bod 19.

21 Pierandrea MORO, *Collalto. Storia di un Casato Millenario*, Roma 2018, p. 23–26.

s nástupnickou krizí v rodu pohlcuje Benátská republika. Rod se v té době rozštěpil na antoniovskou a nikolovskou linii, přičemž antoniovskou rozdělili na starší a mladší Pietro Orlando II. (1613–1665) a Rambaldo XIII. (1579–1630).

Druhý jmenovaný se s přídomkem Veliký stal nejvýznamnější postavou rodu. Okleštění majetků Benátskou republikou nesl natolik těžce, že se raději dal do služeb císaře. Pro Ferdinanda II. dobyl Mantovu, stal se prezidentem dvorské válečné rady, proslul svými neshodami s Valdštejnem, pro které se (historicky chybně čtyři roky po své smrti) objevuje i v Schillerově dramatu Valdštejn (*Wallenstein*). Jelikož císař mu za jeho vojenské služby dlužil vysoké sumy peněz, v roce 1623 mu za odměnu prodal panství Brtnice, konfiskát po Zdeňku Brtnickém z Valdštejna. K němu Rambaldo připojil v ceně 68 000 tolarů získané panství Německý Rudolec (dnes jen Rudolec) a Černá – konfiskát po Rafaelu Chroustenském – a za 10 000 tolarů přikoupil u Brtnice ležící Příseku, původně majetek Jana Vlka Křineckého z Ronova.²² Ve Vídni pak získal na náměstí Am Hof dům č. 13, konfiskát po uherském šlechtici Emerichu Thurzovi. Svou poslední vůli z těchto statků v roce 1630 vytvořil majorátní fideikomis.

Starší antoniovská větev, do níž patřil Rambaldo XIII., vymřela v roce 1707, když Leopold Rambaldo padl v souboji se svým nevlastním bratrem, hrabětem Sinzendorffem a moravského svěřenectví se ujímá mladší antoniovská větev v osobě Vinciguerry V. (1649–1710). Jeho syn Antonio Rambaldo (1681–1740) velký mecenáš a milovník umění podvůkrát hostil na svém zámku v Brtnici Karla VI. na jeho cestě na a z české korunovace,²³ stal se skutečným císařským radou, v roce 1730 pak ambasadorem v Římě.²⁴ Jeho starší syn Thomas Vinciguerra (1710–1768) moravský fideikomis v roce 1768 rozšířil připojením u hranic s Rakouskem ležícího panství Uherčice a Písečné se Slavětínem, od Heřmanských z Herdenherzu zakoupil též alodní statek Okříšky a Pokojovice geograficky přiléhající k brtnickému panství. Hudbymilovný hrabě hostil ve svém vídeňském paláci v roce 1762 W. A. Mozarta.

Po vymření antoniovské linie se o pokračování rodu zasloužili členové jeho mladší, nikolovské linie, jmenovitě Anton Octavian I. (1719–1793), který pro svou rodovou větev roku 1781 získává český inkolát. Jemu a jeho manželce Lauře rozené Nani dalla Banola se již 28. dubna 1747 narodil syn Eduard III. V době, kdy jeho otec převzal moravské statky, se Eduard zdržoval především v Benátské republice, kde zastával významné funkce. Byl benátským patriciem a z patricijské rodiny pocházela též jeho manželka Cecilia rozená Gradenico, s níž se oženil roku 1782. Eduardova politická kariéra byla s Benátskou republikou spojená. Stal se velitelem Arsenalu, od roku 1791 byl starostou v Bressii,

22 Alois Karel HOFFMAN, *Městys Brtnice na Moravě*, Brtnice 1925, s. 8–9.

23 Štěpán VÁCHA a kol., *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009.

24 K jeho osobě blíže viz Z. KAZLEPKA, *Ostrov italského vkusu*.

inkvizitorem, jedním ze tří předsedů Rady desíti, velitelem pevnosti Palmanova.²⁵ Když jeho otec v roce 1793 zemřel, stal se Eduard držitelem zmíněných moravských statků s centrem v Brtnici, zdržoval se však nadále především v Itálii. Zde nechal v zámku San Salvatore postavit nový, monumentální palác, obrácený vstupním průčelím na rozdíl od všech starších staveb nikoliv k Piavě, ale k hlavní přístupové cestě. Palác ve stylu benátské vily se vstupním schodištěm zdobeným kamennými sochami přežval i pozdější poničení zámku první světovou válkou. Ovál nad jeho průčelím nechal hrabě Eduard ozdobit symboly Řádu Zlatého rouna a dózecím kloboukem, v nichž Pierandrea Moro vidí symboliku trvalé rozdvojenosti prastarého hraběcího rodu, který byl sice služebníky Benátské republiky, zároveň však i císaře Svaté říše římské.²⁶

Pokud měly symboly znamenat Eduardovy budoucí ambice, zůstaly obě nenaplněné,²⁷ ani jedné ze symbolických hodnotí totiž při svém vzestupu nedosáhl. Přišla francouzská vojska a jeho ambicím učinila konec. V květnu 1797 se naposledy sešla Velká rada a samu sebe rozpustila, poslední dóže Ludovico Manin v roce 1797 abdikoval a Benátky obsadil Napoleon. Palmanova, které Eduard velel, byla obsazena nejprve rakouskými vojsky, později Francouzi a hrabě Eduard utekl nejprve do Gorice a potom do Vídně. Zde se začal věnovat do té doby zanedbávaným moravským statkům. V roce 1800 založil ve zrušeném paulánském klášteře v Brtnici spolu s měšťany Františkem Schupanzichem a Františkem Hoffmannem bavlnářskou manufakturu, na jejímž základním kapitále se každý ze společníků podílel 10 000 zl. Výroba byla spuštěna v následujícím roce a ukázala se velmi ziskovou,²⁸ což hraběti v následujících letech umožnilo financovat nejen rekonstrukci zámku Uherčice, ale i stavbu empírového loveckého areálu Aleje nedaleko Brtnice, přestavbu vídeňského paláce a stavbu nové rodové hrobky v Nových Sadech u Písečného.²⁹

Mír z Campo Formio z 12. října 1797 sice Benátsko přiřkl Rakousku, což zjednodušilo teritoriální strukturu Itálie, avšak poměry v Itálii zůstaly pro hraběte Eduarda neurovnané. Prozatímní magistrát jej vyzval, aby se do Benátek vrátil a po jeho odmítnutí zkonfiskoval

25 MZA, G 169, karton 329, inv. č. 51, fol. 45lr, bod 78.

26 Sám sebe Eduard v dopise švagrovi Gradenico označuje jako „služebníka dvou pánů“, které by oba rád poslouchal a sloužil jim a pro které je pro svou dobrou vůli často v tísní (výklad symboliky i citace viz P. MORO, *Collalto*, s. 100).

27 Zde se mylí Z. KAZLEPKA, *Ostrov italského vkusu*, s. 170, když tvrdí, že Eduardova kariéra vyvrcholila uděláním Řádu Zlatého rouna. Všechny tři na stejné straně otištěné Eduardovy portréty (tamtéž, obrázky č. 183–184) jej ostatně ukazují s odznakem bavorského Řádu sv. Jiří na řetězu velkokomtura, kterým je ozdobený i collaltovský erb (tamtéž, obr. 185). Omyl má pravděpodobně kořeny u Angelo PASSOLUNGI, *I Collalto: linee, documenti, genealogie per una storia del casato*, Villorba 1987, s. 103.

28 Milan MÝŠKA, *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava 2008, s. 74–75. Továrna zanikla po ukončení kontinentální blokády, kdy nedokázala konkurovat přílivu mnohem levnějšího anglického zboží.

29 K těmto stavbám blíže viz L. KALÁBOVÁ, *Zámek Uherčice*, s. 86–99. I zde se opakuje omyl o udělení Řádu Zlatého rouna, který však Eduardovi nikdy udělen nebyl.

všechen jeho majetek,³⁰ hrabě Collalto se proto až do roku 1819 zdržoval mimo Itálii. Ve Vídni se zpočátku držel především ve společnosti ostatní italské šlechty, Vídeň byla ostatně mnohojazyčným městem a italština v něm zněla stejně často jako francouzština a němčina.³¹ Zánik Benátské republiky, která 700 let patřila k hlavním evropským námořním mocnostem, však nedokázal přijmout bez problémů. Benátsko se až do porážky u Slavkova (2. prosince 1805) a následného Bratislavského míru staly městem rakouským, následně se nechal italským králem korunovat Napoleon a Benátkám nastaly četné změny.³² Hrabě Eduard Collalto se sice ve Vídni vyznamenal odporem vůči Napoleonovi, avšak šlechtic zvyklý sloužit nejen habsburské koruně, hledal i důstojenství mimo dědičné habsburské země. Jedním z nich byl právě vstup do bavorského rodinného Řádu rytířů sv. Jiří, k němuž severoitalská šlechta patřila poměrně často.³³

Eduardův vstup do řádu a řádová ceremonie

Jak již bylo řečeno, Eduard Collalto byl do řádu přijat na svátek sv. Jiří 1802 jako rytíř. Mezi velkokomtury byl výkvět tehdejší šlechty, jména jako Filip František Wilderich hrabě von Walderdorf, s jehož rodem se měli Collaltové o dvě generace později spojit manželstvím, ale i členové dalších významných rodů jako například Klemens hrabě Lodron, Johan Wilhelm hrabě Šternberk, Maxmilian hrabě Sedlnický, František hrabě Colloredo či kníže František Josef Hohenlohe-Schillingsfürst.³⁴ Kancléřem řádu, s nímž bylo před samotným vstupem nutné vyřídit formality, byl Josef Ferdinand hrabě z Rheinsteinu a Tattenbachu, ceremoniářem byl Johan hrabě Preysing-Hohenschau.

Vstupu předcházelo jednání, především doložení rodokmene předků. Podmínky hraběti oznámil hrabě Reinstein Tattenbach již v dubnu roku 1800 avšak teprve v únoru 1802 bylo dokončeno hodnocení 48 stran dokumentů, vyžádáno však bylo dalších devět, celkem tedy rodokmen sestával z 57 dokumentů, ve většině případů extraktů z matrik, manželských smluv, křestních dokumentů, ale i potvrzení o zápisu do benátské Libro d'Oro. Vzhledem k šíři rodokmenu bylo nutné doložit doklady členů rodů Nani, Morosini, Bragadini,

30 Blíže viz P. MORO, *Collalto*, s. 102–104.

31 Philip MANSEL, *Prince of Europe. The Life of Charles-Joseph de Ligne*, London 2003, s. 19.

32 Co se architektury týče, Napoleon změnil náměstí sv. Marka výstavbou *Ala Napoleonica*, založil *giardini pubblici*, o kterých ještě o 40 let později Kolár psal jako o místě Benátčany nechtěném a neoblíbeném. S Francouzi však do Benátek přišla též masivní vlna rušení klášterů a církevních institucí. Blíže k francouzské i rakouské správě Zdeněk HOJDA, „Rakouské“ Benátky – nejhlubší úpadek *Serenissimy*? in: Týž – Marta Ottlová – Roman Prah, *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*, Praha 2012, s. 179–192.

33 Viz G. IMMLER, *Adelige aus Polen*, s. 275.

34 *Des Churbaierischen Hohen Ritter-Ordens St. Georgii Wappen-Kalender*, München 1805.

Cicogna, Pisani, Porzia, Bon či Dona. Za prověření těchto dokumentů bylo ovšem kancléři řádu nutno zaplatit, ze 23. dubna 1802 se tak dochoval doklad o zaplacení částky 223 zlatých.³⁵ Vojenské zásluhy hraběte Collalto v Benátské republice byly shledány natolik významnými a pro bavorského kurfiřta prospěšnými, že byly uznány jako jednoletá služba, potřebná ke vstupu do řádu. Nutné bylo ovšem uhradit další náklady: za drobné úřední výlohy včetně korespondence spojené se vstupem musel hrabě doplatit 47 zlatých a za výdaje spojené s obřadem pasování na rytíře ještě dalších 45 zlatých, v nichž bylo zahrnuto ubytování v Mnichově, služby garderobiéra, poslíčku a vrátného. Tím ovšem poplatky nekončily. Za samotný vstup do řádu se totiž pokladníkovi platil poplatek 250 zlatých.³⁶

Vstupní ceremonie proběhla v rámci slavnostního řádového obřadu na svátek sv. Jiří, hrabě při ní byl jediným nově přijímaným členem, jeho akta nesou označení vstupujícího jako *Patricio Veneto*, tedy jako benátského patricije. Ceremonie probíhala na dvou místech, světská část v kapitulním sále v Rezidenci, část církevní pak v rezidenční kapli. Hrabě si na dvou dochovaných listech předem připravil odpovědi, které měl v latině při každé z částí obřadu pronést.

K první části se členové řádu shromáždili v řádovém archivu, čtena byla zakládací bula řádu a následně velký kancléř hraběti Collalto přečetl podmínky vstupu do řádu, jejichž porozumění musel hrabě Eduard latinsky potvrdit. Následně se sám ujal slova a velmistra oslovil v latině slovy, která si i se slabičnými přízvuky předem vypsál a naučil. Formule zněla: „*Prosím vaši kurfiřtskou jasnost, abyste mne ke cti Boží i jeho matky nejblahoslavenější Panny Marie bez poskvrny počaté, jakož i svatého Jiří rytíře a mučedníka přijali do toho vznešeného rytířského řádu.*“³⁷ Velmistr, bavorský kurfiřt Maxmilián Josef, na to odpověděl neméně formálně, že jej za člena přijímá s podmínkou dodržení rytířských povinností. Mezi ty patřila povinnost držet se katolické víry, vyznávat otevřeně při všech příležitostech, že Panna Marie byla počata bez poskvrny dědičného hříchu, že hrabě bude spojencem bavorského kurfiřta a jeho nástupců, které má za povinnost – postaví-li se do boje proti nepříteli křesťanů – podporovat se zbraní v ruce.³⁸ Následně velmistr od pokladníka řádu dostal již předem ověřené rodokmeny dokládající vznešený původ hraběte Collalto a k tomu zmíněných 250 zlatých. Pokladník musel pronést atestační formuli, v níž potvrdil, že se všichni předkové přijímaného člena narodili v řádném manželství a všichni pocházeli ze

35 MZA Brno, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 83l.

36 *Agenda des Churfürstlich Bayerisch Militärischen hohen Ritter Ordens des heiligen Ritter und Märtyrers Georgii unter dem Titel deren Beschüssern der unbefleckten Empfängnis der allerseligsten Jungfrauen Mariae.* MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 39–54.

37 MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 38.

38 *Agenda*, MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 40.

starobylého, urozeného rodu. Následně se všichni členové řádu odebrali do rezidenční kaple, kde proběhlo samotné pasování.

To začalo bohoslužbou s kázáním reflektujícím neposkvrněné početí Panny Marie, připraven však již byl obnažený pasovací meč a všichni členové řádu již byli oděni v řadový šat. Při vstupu hraběte Collalto všichni členové zazpívali *Veni sancte spiritus*, hrabě následně poklekl a v pokleku zůstal po celou dobu mše. Teprve při zpěvu závěrečného *Gloria* byl přinesen řadový odznak, který však byl zatím pouze položen na štít na oltáři. Hrabě musel následně s prsty na evangeliu hlasitě opakovat řadovou přísahu, kterou předčítal kancléř. Přísaha znovu opakovala totéž, co již bylo proneseno před vstupem do kaple, její pronášení v kapli a po mši však mělo zdůraznit náboženský rozměr řečeného i závaznost vyřčených slov. Hrabě totiž před zraky celé řadové kapituly, všech nositelů řádu, komturů a velkokomturů znovu přísahal, že se bude – dokud bude živ – držet svatého evangelia, římskokatolické víry, pro níž v případě potřeby obětuje vlastní krev, že bude uctívat neposkvrněné počatou Pannu Marii, avšak navíc musel dodat, že nikdy nepozdvihne zbraň proti bavorskému kurfiřtovi a dodat obligátní formulku o případném následování obránců svaté víry do boje s mečem.

Po tomto posledním složení přísahy začal samotný obřad investitury. Velmistr, bavorský kurfiřt, se klečícího hraběte zeptal formulkou „*Quid petis?*“ (Čeho žádáš), načež dostal předem připravenou odpovědní frázi v latině: „*Aby ses, nejjasnější Velmistře, rozhodl učinit mne, jehož urozenost byla již přísně přezkoušena a v každém směru zajištěna, rytířem Řádu svatého Jiří a ochránce neposkvrněného početí Panny Marie.*“³⁹ Bratrská povaha rytířského společenství se zrcadlila ve skutečnosti, že na tuto prosbu vyzivali k pasování všichni přítomní rytíři s trojím přežehnáním křížem slovy: „*Ve jménu Nejsvětější Trojice † Neposkvrněné počaté Panny Marie † i rytíře a mučedníka svatého Jiří †. Nechť je tvá ruka mocná a tvá pravice pozdvižená, spravedlnost a právo jsou pilíře tvého trůnu.*“⁴⁰ Na to hrabě Collalto povstal a byl odveden před tři nejstarší řadové velkokomtury. První mu připjal pás s mečem se slovy: „*Vezmi tento meč a použij jej k obraně svaté Boží církve a ke zmatení nepřátel Kristova kříže, křesťanské víry a vždy neposkvrněné Panny Marie.*“ Druhý mu podal štít se slovy: „*Vezmi tento štít, jenž obklopí tě pravdou Jeho. Tím mocným štítem a kopím budeš bojovat proti nepříteli svému.*“⁴¹ Třetí, nejmladší z velkokomturů pak

39 „*Ut me, Serenissime magne Magister, in militem Ordinis Sancti Georgii, et Defensorem Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae, stricte jam probata Nobilitate, et praestandis omnimode praestitis, creare digneris.*“ Tamtéž, fol 41, díle MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 39.

40 Jde o slova Žalmu 89:14.

41 Modifikovaná slova Žalmu 91:4.

následně připjal hraběti ostruhu se slovy: „*Bud' udatným, věrným rytířem, vždy oddaným Bohu a Neposkvrněné Panně. Ve víře Kristově a chvályhodné pověsti bud' bdělý.*“⁴²

Tím bylo pasování vykonáno, meč byl však hraběti znovu odebrán a rytířstvo si za zpěvu evangelia zakrylo hlavu kápí a pozdvihlo své meče. Bylo proneseno vyznání víry a nový rytíř musel nyní ještě být trojicí, která jej pasovala, v opačném pořadí propuštěn a nově oděn. Třetí velkokomtur k němu tedy znovu přistoupil, vrátil mu meč a propustil jej se slovy: „*Boky si opásej mečem, mocný, za pravdou, mírností a spravedlností tě zázračně povede pravice tvá.*“⁴³ Druhý velkokomtur mu podal klobouk se slovy: „*Vezmi si přilbu spásy, abys ve všem byl dokonalý a význačnost svého věku i vrozené ušlechtilosti důstojně chápal; většině národa jdi svou udatností a statečností příkladem.*“⁴⁴ První mu podal plášť se slovy: „*Vezmi si roucho chvály a v něm budeš silným zván. Oděv svůj pro víru ve víně vyper a háv svůj v krvi hroznové.*“⁴⁵ Hrabě si všechny podávané kusy oděvu postupně oblékal, načež k němu přistoupil velmistr a připjal mu řádový kříž na stuze se slovy: „*Na počest řádu přijmi svůj odznak, znamení kříže, a nos jej před národy a králi, syny Izraele, abys mohl bez poskvrny zachovat, co bylo slíbeno.*“⁴⁶ Tím samotné pasování končilo a kancléř řádu pronesl formuli promulgate: „*Stvořen byl rytíř mučedníka svatého Jiří a ochránce neposkvrněného početí Panny Marie!*“ Hraběte následně na pozdravení pokoje objali a políbili všichni členové řádu a pak v doprovodu ceremoniáře usedl mezi ostatní rytíře, k nimž nyní patřil. Následné přijímání z rukou řádového biskupa mělo stvrdit novou pozici pasovaného rytíře, stejně jako sborový zpěv ambrosiánského chorálu, který následoval. Celý obřad byl zakončen hostinou, při níž byli pánové u stolu usazeni v uniformách dle hodností.⁴⁷

O Eduardových pocitech ze vstupu do řádu se nedochovaly žádné dokumenty, vznešenost rituálu, protkaného biblickými citacemi a provoláními jej však stěží mohla nechat klidným. Rytíři sv. Jiří přitom byli řádem se zcela jiným důrazem než v osvětenství módní zednáři či rosenkruciánství, z něhož Jiří Kroupa podezírá Eduardova otce.⁴⁸ Na rozdíl od zednářství a jemu příbuzných spolků si totiž rytíři sv. Jiří nehráli s magií, kabalou a neslibovali stupně poznávání a zasvěcení, které v obdobných spolcích často vedly k nespokojenosti a rušení členství.⁴⁹ Svým důrazem na zbožnost a urozenost vstupujících aspirantů se řád řadil k aristokratickým společenstvím odkazujícím ke středověkému rytířství, v němž mimo

42 *Agenda*, MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 41–42.

43 Jde opět o modifikovaná slova Žalmu 45:4–5.

44 Modifikovaný text Druhé Makabejské 6:31.

45 Modifikovaný text Genesis 49:11.

46 Modifikovaný text Skutků 9:15.

47 *Agenda*, MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 44–51. K latinským textům pasování viz též E. von DESTOUCHES, *Geschichte*, s. 13–16.

48 Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost*, Brno 1987, s. 77.

49 Viz J. P. MAIEN, *Morus. Výbor z korespondence moravského zednáře a rosenkruciána knížete Karla Josefa Salf-Reifferscheidta (1750–1838)*, Praha 2023, s. 28–38.

jiné hrály roli zásluhy. Zdá se, že právě to Eduarda lákalo, usiloval o to, být evropským, nikoliv pouze benátským či rakouským šlechticem, a i když jeho služby patřily především rakouskému císaři, zdaleka se na něj neomezovaly.

Eduardův postup řádem

Pouhých pět dnů od Eduardova vstupu do řádu, tedy 29. května 1802 bylo hraběti písemně oznámeno, že vzhledem ke starobylosti jeho rodu a významu jeho osoby kurfiřt zvažuje jeho pasování do hodnosti komtura.⁵⁰ 19. ledna 1803, písemně pak 4. února 1803, bylo o tomto pasování rozhodnuto úředně.⁵¹ Hodnost mu byla udělena pro doplnění počtu komturů, avšak pouze *ad honores*, to znamenalo, že Eduard v hodnosti komtura nebude zasedat v kapitule, což by vzhledem k jeho zaměstnanosti ve Vídni a na Moravě stejně nebylo reálné. K udělení nové hodnosti mělo opět dojít na svátek sv. Jiří v Mnichově, hraběti Collaltovi o této cti došel do Vídně v polovině února 1803 dopis. Spolu s ním měl hodnost velkokomtura obdržet dosavadní komtur Konstantin Ludwig svobodný pán Welden-Laupheim, dvorní rada würzburského biskupa, který rok na to vstoupil do bavorské státní služby. Ten byl na rozdíl od hraběte Collalta v řádu již od roku 1793, u obou mužů však šlo o povýšení zvláštní milostí (*de grace*).

Téměř okamžité Eduardovo povýšení bylo zdůvodněno volbou většiny hlasů kapituly (*per vota majora*), to však byl spíše následek než příčina. Eduard byl totiž pro bavorského kurfiřta mužem velmi cenným. Bavorsko se sice na rakouské straně 2. prosince 1800 účastnilo prohrané bitvy u Hohenlinden, avšak právě prohra a zmíněné obsazení Mnichova, kvůli kterému se v roce 1800 nekonaly řádové slavnosti, kurfiřta (a velmistra řádu) Maxmiliána Josefa přiměly uvažovat o změně prorakouské politiky Bavorska. Pařížský mír roku 1801 mu nabídl území na levém břehu Rýna, čímž chtěl první konzul Francouzské republiky Napoleon Bonaparte zemi mocensky pousnout směrem k Francii. Protirakouské a protiruské spojení Bavorska a Francie bylo pak navázáno v roce 1805 smlouvou z Bogenhausenu, v následujících napoleonských válkách až do bitvy u Lipska stálo Bavorsko na Napoleonově straně, za což se mu v lednu 1806 dostalo povýšení na království.⁵² Bývalý obránce Palmanovy, jeden z bývalých předsedů benátské Rady desíti, mohl vzhledem k přerušení své kariéry chovat antipatie nejen k Napoleonovi, ale i k Rakousku, které Benátky obsadilo. Hrabě Collalto byl tudíž již v roce 1802 pro bavorskou mocenskou hru zajímavou kartou a fakt, že do bavorského rytířského řádu – v němž musel slíbit věrnost kurfiřtovi – vůbec vstoupil, mohl signalizovat leccos. Jeho okamžité povýšení mohlo

50 MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol 217–218.

51 MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 166.

52 K tomu více viz např. Lukáš NOVOTNÝ, *Bavorsko*, Praha 2012, s. 64–69.

naznačit kurfiřtův zájem, na druhou stranu však takový zájem nemusel být vykládán jednoznačně: hrabě pocházel z rodu, jehož starobylost i význam byly nesporné, hodnost řádového komtura se proto dala vyložit jako důsledek uznání těchto hodnot.

K povýšení došlo v průběhu řádové slavnosti na svátek sv. Jiří 1803, žádný nový člen nebyl toho roku do řádu přijat, proběhlo tedy pouze povýšení obou zmíněných mužů. Obřad probíhal pouze v kapli, po mši bylo proneseno vyznání víry a hrabě Collalto byl dvěma řádovými komtury odveden k oltáři před velkopřevora, jímž byl Karl Ludvík August, pozdější bavorský král Ludvík I. Před ním byl hraběti odebrán malý kříž rytíře a namísto něj mu byl s velkopřevorovým polibkem udělen velkokříž komtura se slovy: „*Přijmi za větší čest svůj řádový odznak, znamení komturského kříže, a nos jej před národy a králi, syny Izraele, abys mohl bez poskvrny zachovat, co bylo slíbeno.*“⁵³ Po připnutí kříže kancléř řádu opět pronesl promulgaci, tentokrát slovy: „*Hrabě Eduard Collalto e San Salvatore byl tímto povýšen do důstojnosti komtura řádu s velkým křížem.*“⁵⁴ Po tomto svolání hrabě obešel všechny členy řádu a následně jej velkopřevor odvedl k lavici komturů, na níž usedl.

Pravděpodobně hned krátce po tomto povýšení bylo hraběti Collalto oznámeno další chystané povýšení, tentokrát do hodnosti velkokomtura řádu. Nedatovaný dopis dochovaný v collaltovském archivu stanovuje datum povýšení při řádové slavnosti 8. prosince 1803 na svátek Panny Marie.⁵⁵ Protože členové řádu byli zároveň vzájemně druhy, řádová korespondence zahrnovala též smuteční oznámení o úmrtí některého ze členů. Ačkoliv roky 1802–1803 jsou na tato oznámení poměrně chudá a největší úbytek členů řádu nastal v letech 1808–1809, povýšení hraběte Collalto do hodnosti velkokomtura bylo odůvodněno nutností doplnění počtu velkokomturů. To však vzhledem k značnému překročení stanoveného počtu šesti mohla být jen stěží pravda, šlo tedy opět o prokázání laskavosti bavorského kurfiřta muži, jehož služby se mohly v budoucnu hodit.

Řádová slavnost konaná v Mnichově 8. prosince 1803 byla skutečně velkolepá. Do řádu v ten den byli v hodnosti rytířů přijati hned dva žadatelé: Max hrabě Toerring-Jettenbach a Johan Nepomuk z Ow,⁵⁶ do hodnosti komturů byli povýšeni: Carl Maria hrabě z Arco, Max Topor hrabě Morawitzky a hodnosti velkokomturů se dostalo hned třem mužům: Carlu Albertovi z Weldenu, Františku Josefovi hraběti Castel-Dischingen a Eduardovi hraběti Collalto e San Salvatore. Zatímco však druzí dva pánové byli v hodnosti komturů již delší dobu (16 let v případě pána z Weldenu a 4 roky v případě hraběte Castel-Dischingen), hrabě Collalto se povýšení dočkal po pouhých 6 měsících v hodnosti komtura, což mělo

53 *Agenda*, MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 48–51.

54 Tamtéž.

55 MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 238.

56 E. von DESTOUCHES, *Geschichte*, s. 86.

v oficiálním vyjádření za důvod starobylost a významnost jeho rodu.⁵⁷ Obřad se podobal tomu, při němž byl Eduard pasován před půlrokem na komtura, namísto připnutí velkokříže však obdržel řádový řetěz velkokomturů, na němž byl řádový odznak zavěšen a kancléř pronášel promulgaci slovy: „*Hrabě Eduard Collalto a San Salvatore je tímto povýšen na nejvyšší šlechtické vyznamenání s velkokřížem, nejvyšším odznakem řádu.*“⁵⁸

Rychlého vzestupu hraběte v řádu bavorského kurfiřta si ovšem všiml vídeňský dvůr Františka II./I. a významného šlechtice starobylého rodu si chtěl udržet ve Vídni. 16. května 1804 jej proto císař jmenoval tajným radou,⁵⁹ jmenování bylo o to větší poctou, že nebylo spojeno s výkonem žádné funkce. V únoru 1805 Eduard získal titul císařského komořího a zkrátka nepřišel ani jeho syn Anton Octavian, kterému se dostalo téže hodnosti. Členství hraběte Collalto v bavorském Řádu rytířů sv. Jiří zdobilo jeho titulaturu a potvrzovalo jeho vynikající původ, nicméně politicky významné služby bavorskému kurfiřtovi (od roku 1806 králi) neprokázal. Collaltové byli po staletí věrní císařům Svaté říše římské a svou věrnost zachovali i císařům Rakouského císařství.

Očekávání bavorského kurfiřta ohledně případných politických služeb tak hrabě Collalto nenaplnil. Když se bavorská vojska připojila k Napoleonovi, po bitvě u Štoků (3.–5. prosince 1805), ubytovala se na Eduardovy náklady v Brtnici i v alodních Okříškách. Jejich ubytování a strava hraběte, který se v té době nacházel ve Vídni, stály spolu s náklady na ubytované Francouze přes 400 zlatých.⁶⁰ O cestách hraběte Collalto do Mnichova mezi lety 1805–1815 nejsou žádné zprávy, lze však předpokládat, že se řádových setkání i v těchto letech účastnil, i když se konala řidčeji.⁶¹ Hrabě Collalto zůstal na straně vídeňského dvora, v jehož službách podnikal i četné, později oceněné diplomatické cesty. V průběhu Vídeňského kongresu hostil ve svém vídeňském paláci početné Italy, plesy a setkání v jeho domě se staly pověstnými.⁶² V saských Drážďanech se seznámil s Paolo Emiliem markýzem Piattim (1781–1834), který se následně za Sasko zúčastnil kongresu, jeho syn se pak v roce 1820 oženil s Eduardovou vnučkou Cecílií. S Eduardovou pomocí následně pár zakoupil zámek v Loosdorfu nedaleko Laa an der Thaya v Dolním Rakousku, kam se v dalších letech ze Saska natrvalo přestěhovali. Ve stejném roce, 1820, získal Eduard od dánského krále Frederika VI. (1768–1839) za diplomatické zásluhy v průběhu válek dánské vyznamenání

57 MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 242.

58 *Agenda*, MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 53.

59 P. MORO, *Collalto*, s. 102.

60 MZA, G 169, fascikl 8, inv. č. 961.

61 Mezi lety 1805–1830 se konala setkání jen na svátek sv. Jiří, tedy jednou do roka, v letech 1806, 1808, 1809 pak do řádu nebyli přijímáni žádní nová členové

62 Barbara INNOCENTI – Marco LOMBARDI – Josiane TOURRES, *In viaggio per il congresso di Vienna. Lettere di Daniello Berlinghieri a Anna Martini con un percorso tra le fonti archivistiche in appendice*, Firenze 2020, s. 126–127, 194–195.

Dannebrog s hodností komandéra druhé třídy, stříbrný kříž pak nosil u krku na úzké bílé stuze s červenými okraji.⁶³ Císař František I. Eduarda ocenil přípisem dolnorakouských panství Braunsdorff a Röschitz.

Hned po skončení napoleonských válek hrabě do řádu prosadil přijetí svého mladšího syna Johanna Faustina. Narodil se 27. prosince 1789, pět let po svém starším bratrovi a jejich otec ani jednoho z nich neopomíjel v zabezpečení. Avšak starší Anton Octavian byl předurčen pro nástupnictví v roli držitele moravských statků, zatímco s Johannem se počítalo pro očekávatelnou kariéru mladšího syna: měl zaujmout funkci opata v Sant'Eustachio di Nervesa. K Johannově vstupu do řádu došlo 21. dubna 1816 v hodnosti rytíře, při stejné ceremonii byl hrabě Johann nicméně ihned pasován na komtura.⁶⁴ Hrabě Eduard sám pak ve stejném roce vstoupil do Řádu maltézských rytířů,⁶⁵ což sice členství v Řádu rytířů sv. Jiří umožňovalo a nebylo to vzácné, spolu s tím však zřejmě dochází k útlumu jeho návštěv Mnichova a činnosti v bavorském Řádu sv. Jiří, kde aktivitu přenechal svému mladšímu synovi. Na podporu takového tvrzení lze doložit skutečnost, že množství dochovaných listin týkajících se řádu po roce 1816 v Eduardových spisech řídne, většinu tvoří průvodní dopisy doručených kalendářů a zprávy o úmrtí členů řádu, naopak roste množství korespondence z Mnichova adresované Johannovi Collalto.⁶⁶

V roce 1815 musel hrabě Eduard vyřešit proměnu italských poměrů po Napoleonově pádu, v Benátsku nově zahrnutém do Rakouského císařství bylo kvůli odlišnému systému šlechtických nobilitací a titulů⁶⁷ nutno doložit šlechtický původ. Jakmile tuto záležitost vyřídil,⁶⁸ zažádal 3. června 1819 o získání knížecího titulu, který mu byl v roce 1822 primogeniturně udělen s predikátem *Hochgeboren* (vedlejší rodové linie držící italské statky užívaly nadále titulu hraběte).⁶⁹ Zajímavostí může být, že udělení knížecího titulu Eduardovi za zásluhu bylo na téměř sto let v habsburské monarchii posledním.⁷⁰

63 František LOBKOWICZ, *Encyklopedie*, s. 62. MZA, G 169, inv. č. 634.

64 *Wappen-Kalender des Kgl. Bayerischen Haus-Ritter-Ordens vom Heiligen Georg. 1832*, München 1831, s. 1, 3–4.

65 MZA, G 169, karton 329, inv. č. 51.

66 MZA, G 169, karton 308, inv. č. 232.

67 K tomu blíže J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 69–79.

68 První žádost podaná Eduardovým strýcem Vinciguerrou VII. byla zamítnuta pro formální vady, teprve druhé podání v roce 1819, kdy se hrabě Eduard vrátil do Itálie, bylo přijato. Blíže k tomu P. MORO, *Collalto*, s. 105.

69 Jan ŽUPANIČ – František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 56–59.

70 Jan ŽUPANIČ, *Habsburská šlechta. Proměna elit podunajské monarchie v dlouhém 19 století*, Praha 2023, s. 89.

Závěr

Cílem tohoto textu bylo přiblížit historii a rituály bavorského Řádu rytířů sv. Jiří, jehož členy se šlechta podunajské monarchie od jeho založení stávala a dále na příkladu hraběte (od roku 1822 knížete) Eduarda Collalto prozkoumat důvody pro vstup do tohoto řádu. Prvním z těchto důvodů bylo nepochybně potvrzení původu. Řád, založený v roce 1729, byl totiž určen výhradně katolickým šlechticům s nejlepším původem, aspirant musel prokázat 34 urozených předků v genealogickém stromu a/nebo 300 let nepřerušené linie šlechtických předků. Vzhledem k v době jeho založení neobvyklému náboženskému důrazu řádu mohlo být též důvodem vstupu uctívání Panny Marie, řádová přísaha totiž zahrnovala prohlášení ve víru v neposkvrněné početí Panny bez prvotního hříchu. Urozenost mohla být příčinou rychlejšího postupu řádem. Jak jsme viděli, hrabě Eduard Collalto vstoupil do řádu v dubnu 1802 jako řádový rytíř, o rok později byl povýšen na komtura a o půl roku později na velkokomtura, muži, kteří byli povyšováni v průběhu ceremonií s ním, byly vždy v řádu mnohem delší dobu. Původ Collaltů a jejich linie doložená do 10. století, tak mohly hrát významnou úlohu v rychlosti, s jakou oba Collaltové (tedy hrabě Eduard a jeho mladší syn Johann) řádem procházeli. V případě Johanna pak bylo první povýšení okamžité, hned v den přijetí do řádu mu byla udělena hodnost komtura, další povýšení se však již nekonalo.

I proto lze též uvažovat o tom, zda důvody rychlosti povyšování hraběte Collalto i jeho motivace ke vstupu do řádu nebyly jiné. Hrabě totiž mohl hledat i možnost služby jinému než rakouskému dvoru. Benátská republika, v níž zahájil slibnou kariéru, zanikla a Benátsko připadlo zpočátku Rakousku, hrabě tak mohl vůči Habsburkům, jimž jeho rod po staletí sloužil stejně jako Serenissimě, pociťovat antipatie a hledat v Říši jiné uplatnění, než jaké skýtala Vídeň. Bylo-li tomu tak, pak toto váhání existovalo jen mezi roky 1800–1805, v dalších letech se kníže Eduard nacházel zcela nepochybně ve službách Františka I. a za odpor vůči Napoleonovi byl po ukončení válek, v roce 1822 odměněn primogeniturně děděným knížecím titulem. Po roce 1805 se však již Benátsko stává součástí Napoleonova Italského království a Bavorsko, povýšené na království, stojí až do Vídeňského kongresu na straně napoleonské Francie. Pokud počáteční váhání hraběte Collalta z let 1800–1805 existovalo (což ovšem nelze písemně doložit), bavorský kurfiřt Maxmilián IV. Josef se jej pokusil Eduardovým rychlým postupem v řádu podpořit. Avšak i když se mu hraběte na svou stranu získat nepodařilo, nezanevřel na něj a Eduard měl v řádu stále významné slovo. V collatovském archivu se dochoval nepodepsaný, francouzsky psaný dopis, v němž mu kdosi děkuje za své povýšení do hodnosti komtura, poděkování doprovází tvrzením, že povýšení je zcela Eduardovou zásluhou a že mu za něj bude vždy vděčný.⁷¹ Ostatně

71 MZA, G 169, karton 309, inv. č. 237, fol. 171.

i přijetí syna Johanna do řádu bylo zcela jistě zásluhou jeho otce. Nutné je podotknout, že služba Františku I. se hraběti Collalto vyplatila mnohem více. Rodové majetky na Moravě a ve Vídni byly dostatečně výnosné, aby nahradily veškeré příjmy z Benátska, ve Vídni navíc hrabě udělal kariéru s tou benátskou nikoliv nesrovnatelnou a své statky se mu císařovým vděkem podařilo rozšířit o dolnorakouská panství Braunsdorff a Röschitz, která po otcově smrti spravoval a bohužel též prohospodařil právě Eduardův mladší syn Johann.⁷² Skutečnost že o přijetí do řádu nijak neusiloval Eduardův starší syn Anton Octavian, lze připsat faktu, že měl na rozdíl od mladšího bratra v Rakouském císařství vlastní kariéru a spravoval pro otce fideikomis. Stal se sice členem Řádu maltézských rytířů, v jiných ohledech však na otcovo evropanství s rozsahem od Benátek po Dánsko nenavázal.

V následujících letech šlechta Rakouského císařství a pozdějšího Rakousko-Uherska vstupovala do bavorského Řádu sv. Jiří mnohem častěji a vzpomínka hraběnky Marie Therese Collalto zmíněná v úvodu tak byla nepochybně pravdivá. Mezi členy lze stále najít jména šlechticů s majetky v Čechách a na Moravě stejně jako tomu bylo v případech Collaltů (např. Sylva-Tarouca, Lichnovský, Windischgrätz), avšak stálíci v něm zůstávají rody původem italské (Pallavacini, Arco, Mocenigo). Stanovy řádu byly upraveny v roce 1827 za vlády Ludvíka I., za jeho nástupce, Maxmiliána II. bylo pozastaveno konání prosincových řádových slavností. Další, výraznější proměna stanov nastala v roce 1871,⁷³ ta se však již nijak netýkala Collaltů, kteří se po Eduardově a Johannově smrti členy řádu znovu nikdy nestali.

Mgr. Jan Koumar, Ph.D.

Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova

jan.koumar@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8523-9234

72 Johann se v roce 1846 zřekl hodnosti opata v Nervese a v Braunsdorffu začal žít životem bonvivána. Rozprodal otcovy umělecké sbírky a statek silně zadlužil. V úvodu zmíněná Marie Therese Collalto tak pro něj neměla slova uznání, tvrdila, že byl tak tlustý, že každému koni zlomil vaz, a že se jeho deníky dochovaly prázdné s jedinou větou: Hab Hunger gehabt (Marie Therese COLLALTO, *Von Unseren Vorfahren*, MZA, G 169, karton 320, inv. č. 441, s. 6). I bez takto anekdotických poznámek bylo pravdou, že zámek Braunsdorff zadlužil natolik, že jej v roce 1858 musel prodat poručíku Eduardu Schickelovi, dožil u synovce v zámku v Brtnici. a zanechal po sobě přes 12 000 zlatých dluhů.

73 E. von DESTOUCHES, *Geschichte*, s. 49–52.

Summary

The Nobility of the Danube Monarchy and the Bavarian Order of the Knights of St. George: The Case of Eduard III Collalto e San Salvatore

Among the privileges of the aristocracy of the Habsburg monarchy, the nobility with an excellent and ancient origin, at the beginning of the 19th century was membership of knightly orders. For an aristocrat, they acted as legitimization of a social individual beyond what he had acquired by mere birth. While the Order of Knights of the Hospital of Saint John of Jerusalem and the Order of the Teutonic Knights are regularly mentioned in connection with the nobility in Bohemia and Moravia, this is usually not the case with the Bavarian Order of St. George. This is certainly due to the fact that it was a foreign order; its Grand Master was the Elector of Bavaria and Bavaria's relations with Austria were tense at the beginning of the 19th century. However, the Order attracted members from the Habsburg monarchy, and after 1871 it contained more members of the Czech nobility than of the Polish and Hungarian nobility. This text describes the history and rituals of the Bavarian Order of St. George as it was seen by a member of the Austrian aristocracy, Eduard (Odoardo) III Collalto.

He entered it in 1802 as a knight, a year later, on 24 April 1803, he became one of its Commanders, and a year and a half later, on 8 December 1803, he became one of its eighteen Grand Commanders. Thirteen years later, his younger son Johann Collalto also joined the Order; on 21 April 1816 he was made a Knight and promoted to the rank of a Commander straight away. The article first describes the history of the order till the early 19th century, and then it continues to the history of the House of Collalto and Count Eduard. He was a Venetian patrician with

a great career in Venice. He became a commander of the Arsenal; from 1791 he was the mayor of Brescia, an inquisitor, one of the three presidents of the Council of Ten, and commander of the fortress of Palmanova. When his father died in 1793, Eduard became the holder of the Moravian estates centred in Brtnice, but continued to reside mainly in Italy. However, when the French troops arrived in 1797 his ambitions ended; he fled first to Gorizia and then to Vienna, where he began a new career. While serving the Habsburg crown, he also sought dignity outside the hereditary Habsburg lands, which might be the reason why he entered the Bavarian Order of St. George. The article describes the entrance ceremonies Count Eduard Collalto experienced and his progress through the Order from being a Knight to the Grand Commander. In the conclusion two possible reasons for his joining the Order are offered; the first was confirmation of his nobility, which the Order offered and which was also immediately recognised by the Austrian Emperor, who rewarded him by appointing him as a Privy Councillor. Another reason may be the possible hesitation regarding serving the Austrian Emperor after Venice, where Count Collalto had started a promising career, had been annexed to the Austrian Empire in 1797. If the second possible reason was the case, this hesitation existed only between 1800 and 1805; in the following years Prince Edward was undoubtedly in the service of Francis I, and for his resistance to Napoleon he was rewarded with the primogeniture of the hereditary title of Prince after the end of the wars, in 1822.